

לכבוד שבת קדש - פרשת חוקת תשפ"ב

וזהב הארץ ההיא טוב - זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות - נכתב ע"י חגי צמיר

לאחר חורבן הבית. כך למשל מביאה הגמרא: מעשה בשפחתו של רבן גמליאל שהיתה אופה ככרות של תרומה, ובין כל אחת ואחת מדיחה ידה במים ובודקת. באחרונה בדקה ומצאה טמאה, ובאת ושאלה את רבן גמליאל, ואמר לה: כולן טמאות. אמרה לו: רבי, והלא בדיקה היתה לי בין כל אחת ואחת! אמר לה: א"כ, היא טמאה וכולן טהורות (בבלי נידה ו' ע"ב).

ככרות של תרומה ניתן לאכול רק בטהרה, וממילא עולה מכאן כי הקפידו בנושא זה. עובדה זו עולה לא רק מהמקורות הסמוכים לחורבן הבית כמו ימי רבן גמליאל אלא ממקורות העוסקים בתקופת האמוראים. רבי חייא רובא מפקד לרב: אין את יכיל מיכול כל שתא חולין בטהרה - אכול, ואם לאו - תהא אכיל שבעה יומין מן שתא. (תרגום: רבי חייא הגדול ציווה על רב, אם אתה יכול לאכול כל השנה בטהרה - אכול, ואם לא, הקפד לאכול לפחות שבעה ימים בשנה בטהרה) - (ירושלמי שבת פ"א ה"ג). אכילת חולין בטהרה לא תתכן ללא טהרה מטומאת מת שבאמצעות אפר פרה אדומה, ולמרות זאת הוזכר רב - אמורא ארצישראלי בן הדור הראשון, (כ-150 שנה לאחר חורבן הבית) לאכול חולין בטהרה, משמע, איפוא, שבימיו עדיין היה מצוי אפר פרה. כך גם בגמרא בבלי חולין ק"ז ע"א: איבעיא להו: מהו לאכול במפה? (=האם מותר לפרוש מפה על ידיו ולא יגע באוכלין ויאכל בלא נטילת ידים)...כי סליק ר' זירא, אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקאכלי בבלי חמתות [=כשעלה רבי זירא לארץ ישראל, ראה את רבי אמי ורבי אסי שלוקחים בלואי בגדים כרכו ידיהם בהם ואכלו בלא נטילת ידים]... דאמר רב תחליפא בר אבמי אמר שמואל: התירו מפה לאוכלי תרומה (= התירו לכהנים אוכלי תרומה להשתמש במפה כי הכהנים זריזין הן ולא נוגעים), ורבי אמי ורבי אסי כהנים הוו.

נמצאנו למדים, שבימי רב אמי ורב אסי, אמוראים מבני הדור השלישי, (כ-250 שנים לאחר החורבן) היה ניתן לאכול תרומה האסורה לטמאי מתים; הוה אומר, שבזמנם היה ניתן עדיין להטהר מטומאת מת. כך גם בבבלי נידה ו' ע"ב: אלא אי אמרת לקודש - קודש בימי רבי מי הואי? (האם היתה אכילת קודשים בימי רבי יהודה הנשיא?) כדעולא, (=אלא, כמו שאמר עולא) דאמר עולא: חבריא מדכן בנליא (=חברים מקפידים בגליל); היינו, מדברי עולא על זמנו - הדור השלישי לאמוראים - שה'חברים' היו מפקינים את יינם ושמןם בטהרה, משמע שבדורו היתה עדיין שכיחה הטהרה באפר

פרשתנו פותחת במצוה מיוחדת במינה - טהרה באפר פרה אדומה. וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: זאת תקח התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליהם פרה אדמה תמימה המצוה כה מוזרה ויוצאת דופן בהבנתה, שכן היא מטמאת את הטהורים, ומטהרת את הטמאים, עד כי רש"י במקום מיד אומר: לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת, ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה. גם שלמה החכם באדם לא הצליח להבין פשר מצוה זו, והסביר רבי עקיבא שעל זה ואמר: אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. (בבלי יומא י"ד ע"א).

טהרה באפר פרה אדומה מתקשר אצלנו לימי הבית. כל יהודי שרצה לעלות להר הבית, מי שרצה להקריב קרבן פסח היה חייב להיות טהור ונדרש להיטהר מטומאת מתים. השבוע ננסה לעסוק בפרשיה גלילית ולהבין אימתי פסקה טהרה באפר פרה אדומה.

נפתח בשאלה היכן שמרו את אפר פרה אדומה בימי הבית. אנשים רבים טועים לחשוב שאפר הפרה נשמר בהר הבית - בבית המקדש, שהרי למטרה זה הוא נועד. אלא שאם האפר נועד כדי לטהר הרי ברור לגמרי שמי שמשתמש בו הוא טמא, וכיצד יכול להישמר בהר הבית. כיצד יוכל אדם טמא לעלות להר הבית כדי להשיג את האפר על מנת להיטהר? ומה עם אדם שגר בגליל ורוצה לאכול בטהרה, האם עליו לחכות עד שיגיע לירושלים ורק שם יוכל להיטהר? הרי הדבר עלול לקחת חודשים רבים?

אכן, המשנה שעוסקת בענין אומרת - מסכת פרה פרק ג' משנה י"א: וחולקים אותו לשלש חלקים אחד ניתן בחיל ואחד ניתן בהר המשחה ואחד היה מתחלק לכל המשמרות.

שליש מהאפר היה מוצג בכניסה למקדש, להזכיר לאנשים שעליהם להיטהר, שלישי היה בהר הזיתים כדי לטהר את עולי הרגל המגיעים לירושלים ושלישי היה מחולק ברחבי הארץ.

מה קרה עם חורבן הבית? מה עשו עם שאריות אפר פרה אדומה שהיו בידיהם? שהרי בודאי נשאר בידם אפר, במיוחד נכון הדבר לגבי אותו שלישי שהיה מחולק ברחבי הארץ. ובמיוחד אם נזכור כי הם חיו בתודעה של "מהרה יבנה המקדש" וממילא חיבים לשמור דיני טומאה וטהרה. מסתבר על פי מקורות חז"ל שהמשיכו לשמור ולהקפיד בנושא זה גם

פרה שכן ציפו שמהרה יבנה המקדש. גם בדברי הראשונים
אנו מוצאים אמירות בנושא. כך למשל ר' יצחק הזקן מגדולי
בעלי התוספות, בעל 'ספר התרומה': (הלכות ארץ
ישראל, אשקלון תשסח, עמ' 28) שכתב " **אפילו האמוראים,
שהיו הרבה דורות אחר חורבן, היה להן אפר פרה. . כמו שנאמר
לגבי ר' אמי ור' אסי... ואי לא היה להם הזאה, מה מועיל כרכי
ידיהו (=שכן אם לא היתה להם הזאה—אפר פרה אדומה,
מה מועיל שמכסים את הידים). כך כתב גם ר' שמשון
משאנץ: "ובימי חכמים היו מזין בארץ-ישראל, . . אבל עכשיו
(=בתקופתנו, ימי הראשונים) בטלה אפר פרה". (פירוש הר"ש
משאנץ, חלה פ"ד מ"ח). גם רבי ישעיה טראני כתב: **וקשיא
לי, היכי מצי רב למיכל חולין בטהרה?** (=וקשה לי, איך יכול
להיות שרב אכל חולין בטהרה) **והלא אחר חורבן היה! וכיון
דבטל אפר פרה, מי יטהר טמאי מתים שבישראל? ונראה לי
לתרץ לפי הדחק, דאף-על-גב דחרב בית המקדש, היה להם
עדיין אפר פרה, שהיה מתחלק לכל המשמרות, ועד שהספיק
להם אותו האפר היו נטהרין בו טמאי מתים שבארץ ישראל.
(תוספות הרי"ד, חגיגה כה ע"א). נראה כי בימי הראשונים
הבינו כולם שבתקופת האמוראים עדין השתמשו באפר פרה
אדומה. אלא שבתקופתם, ימי הראשונים, נגמר כבר האפר
ולכן בטל השימוש בו. כך גם כתב הרא"ש (במסכת חולין
פרק ה' סימן ד'): **ו"ל דבימי האמוראים היו אוכלין תרומה
טהורה בארץ ישראל כי היה להם אפר פרה... אבל האידנא
(=עכשו) שבטלה אפר פרה ואין חלה נאכלת בארץ ישראל אף
בחוף לארץ א"צ להפריש חלת כהן.******

כוון אחר הביא ר' שמואל ויטאל. לשיטתו, בהכרח שאפילו
בדורות האמוראים האחרונים היה מצוי אפר פרה, שהרי
על רב חנינא ורבא, מסופר, שבראו 'גברא' או 'עגלא'
באמצעות צרופי האותיות שבספר יצירה, דבר שלדעתו לא
יתכן ללא שנטהרו קודם לכן במי חטאת. וזה לשונו: **רבא
ברא גברא... רב חנינא... מברי עגלא'... והיו בוראים אותו ב'ספר
יצירה'... ולא היו יכולים לעשות המעשים האלו בטומאה אם לא
בטהרת אפר פרה, כאשר הוא פשוט אצלנו. (שו"ת באר מים
חיים, סי' פב, ירושלים תשכו, עמ' רמד). כך גם אבין ר' חיים
ויטאל "וזהו סוד שמוש פרקי היכולת שנשתמשו בו רבי נחוניא
ורבי עקיבא ורבי ישמעאל ואנשי-כנסת-הגדולה, ואחר-כך
נשתכחו גם דרכי השמושים ההם. ועוד אחרת, כי נאבד טהרת
אפר פרה בזמן האמוראים עד זמן אביי ורבא, כנזכר בתלמוד,
ולכן לא נשתמשו מאז ואילך בעלית הפרדס. (שערי קדושה,
חלק ג, שער ו, ירושלים תשמה, עמ' צו).**

כלומר אומרים המקובלים, אם בתקופת האמוראים עסקו
בדברים שקשורים לקבלה מעשית ויצירת דברים, משמע

שהיו בטהרה, כלומר היה להם אפר פרה אדומה. היכן אם
כן שמרו את אפר פרה אדומה בגליל לאחר החורבן? **שפופרת
שחתכה לחטאת (=מי חטאת)- ר' אליעזר אומר יטמא ואין צריך
להטביל, ור' יהושע אומר יטמא ויטבל. כנס לחוכה מי חטאת
ואפר חטאת - אם עד שלא יטבילנה, טמא. ומעשה באחד שחתך
שפופרת בבית שערים והיה ר' שמעון מטהר וחכמים מטמאין
(תוספתא פרה פ"ה ה"ו). אנו מוצאים אם כן מי חטאת בבית
שערים, מכאן אולי נוכל להבין את התמחותו של רבי יוחנן
בן נורי, איש בית שערים, בדיני טומאה וטהרה. ומכאן גם
אולי הסיבה מדוע בחר בית הנשיא לעבור ולהעביר את
הסנהדרין לבית שערים – בית מדרשו של רבי, **הלוך אחר
בית דין יפה – אחר רבי לבית שערים**, המקום שממנו יצאה
המשנה אל רחבי עם ישראל.**

מענין לראות שעל אמירתו של עולא **דאמר עולא: חבריא
מדכן בגלילא, אומר רש"י: "חבריא מדכן בגלילא, - חבירים
שבגליל מטהרים יינם לנסכים ושמנן למנחות, שמא יבנה בית
המקדש בימיהם. ולעולא, קדש הוּו. כלומר חלק משמירת דיני
הטהרה היתה על ידי הקפדה בייצור יין ושמנן בטהרה. בשנים
האחרונות במסגרת הפעילות על שביל הסנהדרין נערכו
חפירות באושה העתיקה, על ידי יאיר עמיצור במסגרת
חפירות של רשות העתיקות. והנה, במהלך החפירות נתגלו
מתקני ייצור ליין ושמנן (גיתות ובתי בד). הדבר המפתיע היה
שבכל אחד מהמתקנים שנתגלו (סה"כ 7 מתקנים עד היום)
נמצא כי בתוך מבנה המתקן היה מקוה טהרה. הבנת תפקוד
המתקן, מיקום החדרים, מתקן הייצור ועוד, העיד כי
הפועלים שעבדו במתקן הייצור, היו נאלצים לטבול במקווה
בין שלב אחד למשנהו. כלומר, בכל אחד ממתקנים אלה יוצר
היין או השמן בטהרה.**

אנחנו מוצאים אם כן שוב ושוב, גם במקורות הכתובים,
והיום גם מתוך הארכיאולוגיה, כי הם הקפידו על דיני
טהרה, כולל אפר פרה אדומה, למעלה מ- 300 שנים לאחר
חורבן הבית. כל זאת, מתוך ציפיה שיבנה המקדש בימיהם.
ציפיה למקדש היא לא רק בלימוד ואמירה שמצפים למקדש.
ציפיה למקדש היא היכולת לתעל ולכוון את חיי היום יום
להכנות לבנייתו מחדש.

עם כניסתו של חודש תמוז, החודש בו מתחילים ימי בין
המצרים, כדאי לזכור ולהזכיר לעצמנו, כי עלינו להקפיד
ולכוון כמאמר רש"י על דברי עולא: **"חבריא מדכן בגלילא,
- חבירים שבגליל מטהרים יינם לנסכים ושמנן למנחות, שמא
יבנה בית המקדש בימיהם.**

מי ייתן ונזכה – לשנה הבאה בירושלים הבנויה

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור ²

לקבלת הדרך במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>